

Dr hab. prof. UJ Maria Piotrowska
e-mail: maria.piotrowska@uj.edu.pl
tel. 602 680 482
Katedra Przekładoznawstwa
Instytut Językoznawstwa i Przekładoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Urszuli Paradowskiej
„Developing information competence in translator training
– a mixed method longitudinal study”**

[„Rozwijanie kompetencji informacyjnej w procesie kształcenia tłumaczy
– badanie podłużne z wykorzystaniem wielu metod”]

**napisanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Krystyny Drożdżal-Szelest
oraz prof. UAM dr hab. Agnieszki Chmiel**

na Wydziale Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Dysertacja doktorska mgr Urszuli Paradowskiej zatytułowana „Developing information competence in translator training – a mixed method longitudinal study” i napisana w języku angielskim, obejmuje 260 stron i zawiera tekst główny o strukturze konwencjonalnej (wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie), który jest poprzedzony spisem treści, spisem tabel i wykresów, oraz po którym znajdują się: streszczenie w języku angielskim i polskim, bibliografia, a także bogaty aneks z załącznikami.

Rozprawa, jak wskazuje tytuł, dotyczy rozwoju kompetencji informacyjnej, który został przebadany diachronicznie w procesie kształcenia tłumaczy z wykorzystaniem zróżnicowanych metod. Autorka, jak sama pisze we Wstępie, wychodzi z założenia, iż posiadanie tej kompetencji wśród studentów przekładu w Polsce nie jest satysfakcjonujące, a więc aplikacyjna przydatność przeprowadzonego badania jest związana z podniesieniem poziomu tej kompetencji poprzez celowe działanie dydaktyczne. Krytyczny przegląd badań empirycznych nad kompetencją tłumaczeniową doprowadził Autorkę do konkluzji, iż nie ma wśród nich celowych studiów kompetencji informacyjnej, co wzmacnia zasadność wybranego tematu badawczego. Większość współczesnych badaczy-przekładoznawców jest zgodna, co do tego, iż kompetencja ta w technologicznym i wirtualnym XXI wieku w kontekście kształcenia tłumaczy jest bardzo ważna, co Autorka podkreśla wskazując na światowe ankiety potwierdzające tę opinię (ELIA, EMT, EUATC, FIT, GALA i in). Oczywiście badania dotyczą nie tylko sytuacji w Polsce, chociaż studium mgr Paradowskiej dotyczy polskich studentów anglistyki ze specjalizacją tłumaczeniową, ale w ogóle do stanu przekładoznawczych badań na świecie.

Nieczęsto prace awansowe dostarczają recenzentowi tak niewielu dylematów, jak praca mgr Paradowskiej – w tym przypadku nie ma wątpliwości, że podjęte zostało celowe badanie, a Autorka miała klarowną wizję jego założeń, struktury i efektów. Dysertacja napisana jest rzetelnie, logicznie i z wielką dbałością o język, formę oraz technikę akademickiego dyskursu. Przeprowadzone badanie zmierza do konkretnych konkluzji, które są właściwie opisane, ma ono solidne podstawy metodologiczne, jest również zasadne w kontekście stosowanych badań przekładoznawczych, w które się wpisuje. Autorka przedstawia

temat, który na dzisiejszej scenie przekładoznawstwa, a konkretnie pedagogiki przekładu, jest aktualny i ważny, więc podjęcie go świadczy o właściwym rozumieniu nowoczesnych wymagań badawczych w tym zakresie. W polskiej literaturze przedmiotu kompetencja informacyjna w procesie kształcenia tłumaczy nie była dotąd tak szeroko omawiana, więc dysertacja mgr Paradowskiej reaguje na potrzeby eksploracji bieżących tematów w obszarze nowych technologii tłumaczeniowych i aktualnych kompetencji tłumacza, a także stanowi kolejny dowód na postęp szeroko rozumianych badań przekładoznawczych, które mimo to, iż nie posiadają autonomicznego statusu wśród nauk humanistycznych, rozwijają się prężnie. Kończąc wstępne uwagi pozytywnie oceniając dysertację, przechodzę do omówienia jej poszczególnych elementów składowych.

Struktura pracy jest poprawna i spójna, a kolejność podnoszonych tematów w poszczególnych rozdziałach – właściwa. Autorka przechodzi od rozważań deskryptywno-teoretycznych w pierwszych trzech rozdziałach, do kompleksowego studium empirycznego w rozdziale czwartym i piątym. Trzyście suplementów dodatkowo rozszerza materiał badawczy recenzowanej dysertacji.

Pierwszy rozdział stawia za cel opisanie podstaw teoretycznych projektu badawczego i buduje fundament pedagogiczny, wpisując edukację tłumacza w aplikacyjny wymiar studiów nad przekładem na dobrze znanej przekładoznawcom mapie Holmesa. Autorka odnosi się do fundamentalnych modeli dydaktycznych, kreśli scenę edukacyjną w badanym obszarze, a także programy dydaktyczne, szczególnie skupiając się na kompetencjach uczenia technologii. Do opisu sieci *European Masters in Translation 2019-2024* wkładło się małe pominięcie, gdyż nie zostały podane dwa magisterskie programy tłumaczeniowe w Polsce - na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, które są również afiliowane przy EMT.

W edukacji tłumacza ważną rolę pełnią obecnie różne narzędzia technologiczne, co podkreśla jeden z obszarów kompetencji *EMT Competence Framework 2017*. Wciąż nie ma pełnej świadomości znaczenia kompetencji informacyjnej i korzystania z zasobów internetowych w edukacji tłumacza w Polsce, aczkolwiek w wielu programach tłumaczeniowych prowadzone jest technologicznie ukierunkowanie kształcenia. Autorka zwraca baczną uwagę na przełożenie kompetencji i umiejętności nabywanych w procesie formalnej edukacji uniwersyteckiej na zatrudnialność absolwentów i związek akademii z rynkiem pracy, stąd rozwijanie kompetencji informacyjnej w procesie kształcenia technologii tłumaczeniowych jest tak istotne.

W kolejnych podrozdziałach pierwszej części pracy Autorka kolejno komentuje przejście w badaniach przekładoznawczych z analiz produktu na analizy procesu (podrozdział 1.4); podaje uznane modele procesu, o których traktuje literatura przedmiotowa (1.5); wglębia się w narzędzia badające proces tłumaczenia (TAPs, IPDR, badania okulograficzne, itp.) oraz zestawia badania empiryczne tzw. "pierwszej generacji badaczy procesu tłumaczenia" (1.7, str. 36) i komentuje różne światowe inicjatywy konsorcjów i grup badawczych związanych ze studiami procesu tłumaczenia (*Translation Process Research - TPR*). Ogląd programów dydaktycznych oraz studiów procesualnych prowadzi do wniosku, iż edukacja tłumacza powinna odpowiadać na zmieniające się potrzeby rynku i rozwój technologii.

W drugim rozdziale pracy Autorka wdaje się w rozbudowaną dyskusję nad wartością wiedzy na temat technologii cyfrowych i kompetencji informacyjnej, dokładnie i precyzyjnie definiuje omawiane pojęcia

podając ich główne wyznaczniki. Bazuje w tej dyskusji na stosownych dokumentach i przeprowadzonych badaniach. Pisze o zachowaniach informacyjnych, szukaniu, filtrowaniu i weryfikowaniu informacji i treści cyfrowych. Podrozdział 2.4. jest omówieniem internetowych źródeł informacji dla tłumaczy. W kolejnym podrozdziale Autorka prezentuje stan badań na temat kompetencji informacyjnej i zachowań informacyjnych (w tym przywołuje trzy analizy polskich studentów przekładu Chodkiewicz 2015, Gough 2016, Sycz-Opoń 2019). Rozdział drugi wieńczy przegląd studiów nad rozwojem kompetencji informacyjnej, po czym Autorka konkluduje, iż większość badaczy dostrzega wagę kompetencji informacyjnej, lecz nie badała empirycznie przydatności wprowadzenia treningu kompetencji informacyjnej do programów kształcenia, co jest właśnie celem projektu badawczego Autorki.

W trzeciej części dysertacji kompetencja informacyjna ukazana jest w perspektywie przekładoznawczych studiów kompetencyjnych. Ciekawa, acz nieco zbyt zwięzła jest dyskusja nad wiedzą ekspercką (3.2). Pojawić się może zastrzeżenie, co do wtrącenia uwag na temat modelu kompetencji Risku w dyskusję o wiedzy eksperckiej (str. 83). Podrozdziały 3.3 – „Podejścia do definiowania kompetencji tłumaczeniowej” i 3.4 – „Kompetencja informacyjna, jako element składowy kompetencji tłumaczeniowej” – niepotrzebnie powtarzają nawiązania do tych samych modeli i wydaje się, że niewielka redundancja byłaby do uniknięcia, tym bardziej, że modele są znane. Następny podrozdział, całkowicie podążając za publikacją Whyatt z 2012 r., określa trzy podejścia do kompetencji. Kolejno, Autorka zajęła się modelami kompetencyjnymi. Nie ma tu innowacyjnych poglądów ale krótka prezentacja dobrze znanych modeli - PACTE, TransComp Göpferich, Alves i Gonçalves, Kelly, EMT 2009, EMT 2017, norma ISO 17100: 2015, Kiraly 2000-2018. Ważne jest osadzenie kompetencji informacyjnej w tych modelach, co właściwie kontekstualizuje kluczowe pojęcie wśród podejść teoretycznych.

Generalnie w części teoretycznej doceniam logicznie poprowadzony wywód, bogatą wartość merytoryczną tekstu, odczytanie Autorki oraz sprawne i poprawne posługiwanie się angielskim dyskursem naukowym. Badaczka jest znakomicie zorientowana w tematyce i zawsze dokładnie wyjaśnia znaczenie pojęć (szczególnie mam tu na myśli kluczowe i tytułowe dla rozdziału drugiego terminy ‘kompetencja informacyjna’ i ‘zachowanie informacyjne’), którymi się posługuje, sięgając do ich genezy i używa ich w sposób świadomy i przemyślany.

Dydaktyzujące badanie empiryczne opisane w rozdziałach czwartym i piątym dysertacji wypełnia istniejącą i zasygnalizowaną w poprzednich rozdziałach teoretycznych lukę badawczą i realizuje główny cel projektu, jakim jest przebadanie postawionej na wstępie dysertacji hipotezy, czy celowa praktyka prowadzona w ramach zajęć z przekładu pisemnego może poprawiać kompetencję informacyjną studentów.

Studium empiryczne rozpoczyna opis celów badania, a także parametrów metodologicznych, takich jak kontekst badania, plan procesu badawczego, uczestnicy i wykorzystane narzędzia analizy danych. Trzy główne pytania badawcze generują szczegółowo wyspecyfikowane hipotezy, które Badaczka stawia w podrozdziale 4.3, a następnie eksploruje w badaniu podłużnym. Czteromiesięczna interwencja dydaktyczna jest głównym czynnikiem mającym wpłynąć na kompetencję informacyjną, dlatego Autorka bada ankietowo studentów przed (badanie wstępne) i po interwencji (badanie główne).

Badanie przeprowadzone zostało z wykorzystaniem narzędzia nagrywającego Smithtech Camtasia Studio. Badaczka łączy analizę statystyczną z jakościową i wprowadza dwa plany badawcze: badanie grupowe oraz indywidualne. Mieszane metody pozwoliły na stworzenie pełniejszego obrazu kompetencji sprawdzanej w badaniu empirycznym, co Autorka uzasadnia na podstawie bazowej literatury (Creswell and Creswell 2018). Metodologia jest odpowiednio dobrana do celu i planu badania (4.2). Autorka skrupulatnie opracowała i opisała w rozdziale czwartym strategię badawczą, wyjaśniając złożoność problematyki metodologicznej związanej ze studium przypadku, które jest metodą często wykorzystywaną do badania studentów przekładu na wstępnym poziomie kształcenia.

Piąty rozdział przeprowadza wyczerpujące studia czterech indywidualnych przypadków wybranych z grupy docelowej i sprawdza zmiany w potrzebach wyszukiwania informacji, używanie operatorów wyszukiwarki Google, korzystanie ze źródeł internetowych w celu rozwiązywania problemów tłumaczeniowych – porównując dane zebrane przed i po okresie interwencji. Dysertacja nie traktuje o problemach tłumaczeniowych jako takich, ale jednak warto byłoby nieco szerzej rozwinąć pojęcie ‘rich points’, które są istotnym parametrem w badaniu i pojawiają się w pracy wielokrotnie (str. 112, 128, 151). Część empiryczną kończy prezentacja ograniczeń i implikacji przeprowadzonego studium. Nie wchodząc w dalsze szczegóły metodologiczne, podkreślam celowość i rzetelność przeprowadzonego studium.

Suplementy, znajdujące się w końcowej części dysertacji, zawierają instrumenty zbierania danych (w tym kwestionariusze i raporty tłumaczeniowe), teksty źródłowe wykorzystane w badaniu, jak również podsumowanie wyników badania dziesięciu ankietowanych.

Dysertację zamyka bardzo obszerna i wyczerpująca bibliografia (ponad 250 pozycji), obejmująca przekrojowo współczesne badania i podająca istotne publikacje z tematyki, którą Autorka zajęła się w dysertacji.

Wśród niewątpliwie wielu pozytywnych komentarzy, które wywołuje lektura dysertacji mgr Paradowskiej, duża wartość naukowa zawartego w pracy materiału i erudycyjność Autorki, chciałabym się podzielić kilkoma wątpliwościami. Po pierwsze, problematyczna może wydawać się grupa docelowa. Zastrzeżenia budzi jej liczba – 10 studentów objętych ankietami, a więc rodzi się problem reprezentatywności i replikowalności badania. Niestety w badaniach procesu tłumaczenia problem ten występuje często, do czego również nawiązuje przegląd studiów procesualnych pierwszej generacji badaczy (tabela 1, str. 36), w którym najwyższa liczba badanych to 42 w studium Lörshera z 1991 r., a pozostałe oscylują od jednego do dwunastu badanych. Autorka szczegółowo wyjaśnia problematyczność małej grupy docelowej na str. 138. Drugą wątpliwość powoduje sam kontekst, z którego wywodzi się grupa docelowa: co dokładnie oznacza *a general translation course* i jak wpisuje się w model kształcenia tłumacza, tym bardziej, że mowa o *undergraduate translation students*. Czy wyniki mają znaczenie tylko dla początkujących czy ogólnie? Kilka zmiennych w selekcji grupy docelowej studentów do badania jakościowego mogło wpłynąć na jego rezultat, np. motywacja i plany zawodowe, kompetencja językowa i inne. Autorka mówi o interwencji pedagogicznej, którą raczej określiłabym jako dydaktyczną. Nie jest jasne, co oznacza *subsequent groups of students* (str. 107) i jakiego okresu dotyczy. Wydaje się, że określenia *the most/least likely to succeed, the best/worst performance* mogą

wydawać się nieco arbitralnie uzasadnione i nie zawsze w tekście jednoznacznie używane. W badaniu jakościowym pełniejsza byłaby analiza wszystkich, a nie tylko czterech studentów.

Niefortunnie nazwa podrozdziału 4.7.2 *The 4-month intervention* – skupia uwagę na czasie badania, który jest mniej relewantny, a nie na czynnikach kształtujących kompetencje i zachowania informacyjne w trakcie interwencji. Warto z tej części byłoby również wyodrębnić osobny podrozdział o tekstach źródłowych, które są tu opisane (str. 124).

Uwagi krytyczne, o nieznaczej wadze wobec wartości pracy, nie wpływają w istotny sposób na jej ocenę. Wprost przeciwnie, recenzowana dysertacja jest przykładem solidnego, wiarygodnego i potrzebnego badania empirycznego przyczyniającego się do budowania dokonań stosunkowo młodej nauki i korpusu empirycznych badań przekładoznawczych, które znacząco dynamizują się od drugiej połowy XX wieku. Główny cel naukowy został osiągnięty i Autorka zrealizowała swój plan badawczy, posługując się rozbudowanym i ambitnym aparatem metodologicznym. W konkluzji pracy dochodzi do praktycznych wskazówek dla trzech grup odbiorców: nauczycieli przekładu, badaczy procesu tłumaczeniowego i praktykujących tłumaczy odnoszących się do wprowadzania kompetencji informacyjnej do cyklu kształcenia tłumaczy. Po wprowadzeniu sugerowanych drobnych poprawek oraz ewentualnie skrócenia raportu badania jakościowego w rozdziale piątym, praca bez wątpienia jest warta opublikowania.

W podsumowaniu recenzji przedłożonej mi rozprawy Pani magister Urszuli Paradowskiej jednoznacznie stwierdzam, iż spełnia ona wszelkie wymagania ustawowe stawiane dysertacjom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Co więcej, biorąc pod uwagę wartość merytoryczną dysertacji, oryginalność podjętego badania i jego znaczenie dla badań przekładoznawczych, a także poziom i jakość wyводу autorskiego, wnioskuję o wyróżnienie rozprawy doktorskiej mgr Paradowskiej.

Maria Piotrowska

Kraków, 7 lipca, 2020 r.